

Kusai Sándor Zoltán

Kína részvételének sajátosságai és ellentmondásai a világkormányzás átalakulásában

Bevezetés¹

Az utóbbi egy-másfél évtizedben a nemzetközi rendszer fejlődésének leírásában új terminus honosodott meg: a világkormányzás vagy globális kormányzás fogalma. Az újszerű tudományos és gyakorlati politikai megközelítés lényegében annak a felismerésnek a következménye, hogy a globalizáció mai szakaszában a nemzetközi viszonyok intézményes és szabályalapú szerkezete immár átlépett egy új minőségi szintre.

Kína az egyik első jelentős világhatalom, amelynek nemzetközi politikai koncepciójában a legfelső szinten nyert hivatalos polgárjogot a világkormányzás fogalma, s a nemzeti stratégiai célok közé hivatalosan is felkerült a globális kormányzás megreformálásában való részvétel.²

A világrend és világkormányzás átalakulásának felgyorsulása és Kína új globális nagyhatalmi státusza és szerepvállalása egyaránt szükségessé teszi annak tanulmányozását, hogy milyen állapotban van a globális kormányzás, merre halad a fejlődése, s ebben Kínára milyen szerep jut. Magyarország külkapcsolatokhoz fűződő nemzeti érdekeinek definiálása, mozgásterének körülírása és az érdekek érvényesítése konkrét gyakorlati összefüggésbe helyezi e – tudományosan önmagában is fontos – témát, tekintettel arra is, hogy az ország nemcsak szuverén államként, hanem a globális kormányzásban ma jelentős szerepet játszó NATO és EU tagjaként is érintett az aktuális átalakulási folyamatokban. E tanulmány a téma fő összefüggéseinek feltárására és racionális értelmezésére tesz kísérletet.

A világkormányzás jelensége és Kína

A mai, a 2008–2010-es világgazdasági válság, a Nagy Recesszió óta posztmodernnek nevezhető nemzetközi rendszerben működő globális kormányzás összetett fejlődés eredménye.³

¹ A kézirat lezárásának dátuma: 2018. augusztus.

² Xi 2017a, 7., 52., 56.; RUDD 2018a; RUDD 2018b; RUDD 2018c.

³ E tanulmányban – feltételesen, hiszen nincs általánosan elfogadott tudományos értelmezés, és teljes cezúra sem állapítható meg – modernnek tekintem a világháborúk után kialakult rendszert, amely önmagában is számos változást mutatott, s változása is folyamatként jelentkezett, a posztmodern korszakot – praktikus megfontolásokból is – rendszerszinten a 2008-ban kezdődött Nagy Recessziótól kezdve számítom.

A terminusnak valójában csak azért van tudományos létjogosultsága, mert azt a jelenséget igyekszik megragadni, ahogy a nagy földrajzi felfedezéseket követő gyarmatosítás által létrehozott globalizmus vagy globalizáció – több fejlődési fázison átjutva – a 21. században új szakaszba lépett, s ennek során minőségileg új, összetett jellemzőkre tett szert.

A világkormányzás értelmezése

A II. világháború lezárását követően – távolról sem a történeti előzmények és tanulságok figyelembe vétele nélkül – létrejött új világrend és nemzetközi rendszer valójában nem egy csapásra keletkezett, s nem is egyetlen hatalom hozta létre, hanem a hidegháború, a dekolonizáció, a harmadik ipari forradalom eredményeként és a bipoláris hatalmi viszonyok megszűnése után formálódott véglegessé. E formálódási folyamat leírásától eltekintve, itt csak az e tanulmányban elemzett legfontosabb jelenségek, a használt fogalmak és egymáshoz való viszonyuk meghatározására és értelmezésére térek ki.

E tanulmány *világrendnek* a nemzetközi jogi és politikai normák, általánosan elfogadott szabályok összességét és rendszerét tekinti, amely napjainkban a nemzetközi béke és biztonság fenntartását, a világgazdaság és a globális emberi társadalom működését és fejlődését, a nemzetközi kapcsolatok szereplőinek együttélését és interakcióit szabályozza. Ugyancsak a világrend részei azok az objektív nemzetközi érdek-, érték- és erőviszonyok, amelyek a nemzetközi folyamatokat, a normák és szabályok megalkotását és érvényesítését, azaz a nemzetközi viszonyokat és politikát a gyakorlatban meghatározzák.

A *nemzetközi rendszer* a formális és félformális globális és regionális intézmények, informális mechanizmusok, intézményesített és intézményesítetlen nemzetközi érintkezések egészeként értelmezhető, beleértve a nemzetközi szereplők – a szuverén államok, szövetségeik és csoportosulásai, önálló entitásként működő szervezeteik, illetve más gazdasági, társadalmi, szellemi és politikai szerveződések, nyomásgyakorló csoportok – összességét, multi- és bilaterális, illetve más, differenciált kölcsönhatásait is. Működésének tartalmaként és céljaként pedig a világrend fenntartása és további alakítása tételezhető. Ekként a nemzetközi rendszer legfontosabb hagyományos formális szervezeti struktúráit globális szinten az ENSZ és szakosított szervezetei, intézményei, a Bretton Woods-i eredetű globális pénzügyi intézmények (IMF, Világbank), a WTO, az OECD, a globális problémák kezelésével foglalkozó multilaterális fórumok és konferenciák (például a klímaváltozással foglalkozók) alkotják. Részei a regionális szervezetek az EBESZ-től az ASEAN-ig és az AU-ig, a különböző szövetségi struktúrák a NATO-tól az ANZUS-ig, az SCO-ig és a kétoldalú szövetségek hálózataiig, a gazdasági-kereskedelmi blokkok az EU-tól a NAFTA-ig és a MERCOSUR-ig, és így tovább.⁴ A félformális intézmények közé tartoznak a szilárd nemzetközi jogi bázissal nem vagy csak részben rendelkező struktúrák, amelyek többnyire nem kötelező döntéseket hoznak, szabályokat alkotnak, hanem gazdaság-, biztonság- és társadalompolitikai, illetve szellemi-értékrendi irányokat fogalmaznak meg, nem éppen résztvevőik specifikus érdekeivel ellentétben, például a G7-csoport vagy a Világgazdasági Fórum.

⁴ Utóbbiak közé az EU csak részben sorolható, hiszen az unió mára olyan integrációs struktúrává vált, amely messze túllép a klasszikus gazdasági kereteken.

A *világkormányzás* azzal a folyamattal írható le, amelyben a világrend és az annak formát adó nemzetközi rendszer koherens egysége érvényre jut, amelynek fő feladata ezen egység megjelenítése és folyamatos újrateremtése annak érdekében, hogy a világrend és a nemzetközi rendszer teljesítthesse funkcióit az állandóan változó feltételek között. A globális kormányzás a formális, informális és a kettő közötti sokféle átmenetben létező szervezetek és formák, valamint ezek folyamatosan változó működésének integrált funkciója és eredménye.

Az ezredforduló óta a tudományos elemzések főáramlata a világrendben és a nemzetközi rendszerben meghatározó szisztémát „az Amerikai Egyesült Államok által vezetett/garantált, szabályokon alapuló, liberális világrendnek” szokta definiálni.⁵

E meghatározás azonban sokak szerint nemcsak pontatlan, félrevezető, hanem idealizáló, sőt elfogult is, legalábbis a fejlődő országok – köztük Kína – önálló gondolkodásra törekvő szakemberei szemében.⁶ Az unipolaritás 1990–2000 közötti időszaka kivételével az USA nem játszott minden szereplő által elfogadott vezető szerepet a nemzetközi rendszerben, sokkal inkább arról volt szó, hogy a legerősebb nagyhatalomként dominanciát gyakorolt vagy kívánt gyakorolni a globális folyamatok fölött. Bár a nemzetközi jogi, globális és regionális biztonsági, politikai, gazdasági, társadalmi és szellemi folyamatokat meghatározó szabályok a korábbiaknál részletesebbek és átfogóbbak lettek, tartalmuk soha nem volt elfogulatlan és egyenlő, gyakorlati érvényesülésük pedig nem volt általános és garantált. A szabályok a megalkotó országok, főként az USA – univerzálisnak deklarált – érdekei és értékei felé hajlottak, érvényesülésük pedig alkotói érdekei szerint torzult: a szabályokat különböző indokokkal és ürügyekkel rendszeresen szegték meg éppen azok, akik megalkották, és igényt formáltak garantálói szerepére. A világrend liberális – azaz szabad – jellege is csorbát szenvedett, amikor a domináns hatalmak saját érdekeiket és értékeiket állították előtérbe, s – több-kevesebb sikerrel, gyakran erőszak útján is – megkísérelték rákényszeríteni a többi nemzetközi szereplőre. Az utóbbi három évtized világ-gazdasági és világpolitikai fejleményeinek jelentős része – az IMF válságkezelő stratégiájától az iraki, líbiai és más nyugati beavatkozásokig – ennek a megnyilvánulása volt. A világrend ilyen alternatív jellemzése, értékelése is mutatja a helyzet ellentmondásosságát.

Kína felemelkedése és a világkormányzás

A Nagy Recesszió előtt a világkormányzás működése és két fő faktora – a világrend és a nemzetközi rendszer – már számos válságtünetet mutatott, hatékonysága csökkent, de elavultsága a változó nemzetközi realitásokhoz képest csak a válság után vált nyilvánvalóvá. Ennek számos jele közül itt csak néhány kulcsfontosságút említek. A világgazdaságban ilyen jel volt a hagyományos vezető országok két új szabadkereskedelmi szabályalkotó kísérlete, a TPP és a TTIP nehézkes tárgyalása, majd kudarca.⁷ Az EU mélyülő

⁵ CLINTON 2011; FERCHEN 2018; HUANG 2017; KISSINGER 2014; KISSINGER 2015; MUGGAH–TIBERGHIE 2018; RUDD 2018a; RUDD 2018c.

⁶ Például: YAN 2018.

⁷ E két, a fejlett országok dominanciájával kiépíteni szándékozott új szabadkereskedelmi struktúra nemcsak a világgazdaság szabályrendszerét volt hivatott tovább definiálni a nyugati világ érdekei szerint, hanem azt is célozta, hogy a feltörekvő új gazdasági hatalmak – köztük főként Kína – nemzetközi gazdasági szabályalkotásba történő érdemi bekapcsolódásának útját állja. Obama amerikai elnök ezt a TPP aláírása alkalmából kiadott nyilatkozatában meg is erősítette. (Obama White House 2016)

válsága – amely a Brexitben és az integráció megtorpanásában, a dél- és kelet-közép-európai országok pénzügyi válságának kezelésében érte el eddigi csúcspontját – az a folyamat, amely a mai európai felszíni válságjelenségek mögött valójában meghúzódik, a migráció kezelésétől más politikai diszfunkciókig. Globálisan hasonló súlyú volt a G7-csoport jelentőségének csökkenése.

A globalizmus Nagy Recesszió előtti szakaszának egyik jellemzője volt a perifériális és fejlődő országok egy részének jelentős gazdasági tényezővé válása. A világrend hidegháború utáni szabályrendszere által megnyitott nemzetközi áru-, tőke- és technológiaáramlás, a munkaerő mozgása, a piaci viszonyok előtérbe kerülése a dereguláció révén valójában preferált számos nemzetgazdaságot, amelyek a globális termelési, piaci és értékláncokba – ha továbbra is alárendelt szerepben, de – alapjában sikeresen kapcsolódtak be, s így jelentős világgazdasági tényezővé váltak. E folyamatnak az egyik fő nyertese Kína volt, amely a Nagy Recesszió bekövetkezésére már a világgazdaság egyik legfontosabb szereplője lett.⁸

Így már a 2008-as világgazdasági válság előtt megjelent Kína objektív súlyponti helye, és megfogalmazódott a kínai érdekérvényesítés szándéka is a világrend – elsősorban a globális gazdasági szabályrendszer – további alakításának befolyásolására. Más feltörekvő fejlődő és a hagyományos nyugati súlyponthoz képest perifériális országok gazdasági jelentősége is nőtt, s mindez a politikai és biztonsági szférában is éreztette hatását. Kína ezen új szereplők egyik legerősebbike, informális vezető ereje szerepében kezdett fellépni.

A globális kormányzás megváltozásának egyik legfontosabb jele volt a G20-csoport 1999-es megalakítása, amelyben a fejlett országokon túl a legjelentősebb fejlődő és perifériális országok is helyet kaptak, s amelynek a pusztta léte jelezte, hogy a hagyományos gazdasági hatalmak G7-es csoportja önmagában többé már nem képes a világgazdasági folyamatok meghatározására. A G20 a globális gazdaságkormányzás újszerű informális fórumává vált, amelyet egy közös politikai akarat hozott létre, de nem alkottak neki formális jogi-szerződéses alapokat, illetve nélkülözte a világrend és a nemzetközi rendszer klasszikus szabályozottságát és az államok közösségének egésze által biztosított demokratikus felhatalmazást is.⁹ Működésének megkezdése valójában azt jelentette, hogy a 19 legnagyobb nemzetgazdaság és az EU együttese a gazdasági kérdésekben a globális kormányzás informális politikai csúcsszervévé vált. Különösen a Nagy Recesszió óta – több-kevesebb sikerrel és következtetéssel – a világrend és a nemzetközi intézményrendszer formális globális és regionális intézményei a G20 stratégiai-politikai iránymutatásait formálták jogi szabályokká, viselkedési normákká, intézményi és politikai irányvonalakká. Így a G20 megjelenése tekinthető a posztmodern világkormányzás szimbolikus, új minőséget jelző kezdőpontjának.

Bár a politikai világrend globális szerkezetében a világkormányzás új, posztmodern szintre lépése kevésbé pregnánsan érhető tetten, az első szimbolikus jelnek az SCO 1996–2001 közötti kialakulása és megszilárdulása tekinthető.¹⁰ Az afro-eurázsiai kontinensmasszívum földrajzi, stratégiai és geopolitikai centrumát alkotó közép-ázsiai térség architektúrájának az SCO formájában való újraszervezése volt az egyik fő tényező, amely

⁸ A statisztikai bizonyítékok bemutatásától terjedelmi okokból most eltekintek.

⁹ A G20-ban a globális GDP 90%-át és a világkereskedelem 80%-át kitevő gazdasági erőcentrumok vesznek részt, ezért gazdaságpolitikai megegyezéseik óriási súllyal esnek latba, akkor is, ha valójában hiányzik mögülrük a demokratikus felhatalmazás.

¹⁰ A Sanghaji Együttműködési Szervezet (SCO) létrejöttének és fejlődésének elemzése túllép e tanulmány keretein.

a hidegháború utáni, unilaterális világrendet, erőviszonyokat és nemzetközi rendszert elindította az átalakulás útján. Az SCO létrehozása és fejlődése két kulcshatalom, Kína és Oroszország kezdeményezésére indult, s máig e két hatalom adja a szervezet fő hajtóerejét.

Összességében megállapítható, hogy a szemünk láttára új szintre lépő világkormányzás változásának egyik fő hajtóereje és befolyásoló tényezője Kína.

Kína a posztmodern világkormányzásban

A Nagy Recesszió a tudományos elemzések túlnyomó többsége szerint egyfajta jelzése volt annak, hogy a globalizmus szakaszhatárhoz érkezett. A 4. iparosodás, a digitális gazdaság térhódítása, minden ország nemzetgazdaságának és társadalmának átalakulása, a világgazdaság gyorsuló transzformációja, a nemzetközi erőviszonyok folytatódó változása, a globális kihívások éleződése, a kommunikációs forradalom új minősége és számos más jelenség együttes hatása nyilvánvalóvá tette, hogy elkerülhetetlen a jelentős átalakulás a világrendben, a nemzetközi rendszerben és a globális kormányzásban is.

A világválságot követő átalakulások egyik fő mozgatója Kína változó szerepvállalása és nemzetközi fellépése lett. Ebben azonban inkább egy folyamat fordulóponton való átlépése, semmint valami teljesen új jelenség érhető tetten.

A posztmodern világkormányzás átalakulási folyamatai

A világkormányzás változási iránya ma, közel egy évtizeddel a fundamentális problémák felszínre kerülése után már jórészt látható, de a változás pontos menete, tartalma, formája még messze nem rajzolódott ki.¹¹

A világrend átalakulásának egyik kulcskérdése a nemzetközi szabályrendszer módosulása. A nemzetközi kereskedelem, befektetés és pénzügyek szabályrendszerének korrekciója folyamatosan napirenden van, a kibertér és a digitális gazdaság fejlődéséhez pedig nélkülözhetetlen a megfelelő szabályozási környezet kialakítása. Jóval lassabban, de változik a politikai és biztonsági világrend is, a nemzetközi jog fejlődésétől a geopolitikai viszonyokig, a regionális integrációk és a szövetségi viszonyok átalakításáig, a globális problémák kezelésének szabályaiig. Mivel mindez alapvetően befolyásolja minden nemzetközi szereplő érdekeit, mozgásterét és erőviszonyait, napjaink nemzetközi befolyási küzdelmeinek homlokterében a világrend korrekciója áll.

Az egyes országok – különösen a nagyhatalmak –, a multinacionális vállalatok, a szellemi irányzatok, a nemzetközi civil szervezetek és más tényezők mindegyike úgy igyekszik befolyásolni a szabályalkotási folyamatokat, hogy érdekeiknek megfelelő irányba fejlődjenek. Ugyanakkor a multipolaritás térnyerése, az az állapot, hogy ma már nem létezik olyan domináns hegemon hatalom, amely kizárólagos szerepet tudna játszani a szabályalkotásban, a korábbinál lassabbá, nehezkesebbé és bizonytalanabbá teszi az egész folyamatot.

A nemzetközi intézményrendszer is átalakulóban van. A globális és regionális intézmények, szervezetek reformja az aktuális nemzetközi napirend egyik fő kérdése. A Világbank

¹¹ *Geo-economics: Seven Challenges to Globalization* 2015.

és az IMF működése az elkerülhetetlen reformok felé halad, zajlik a WTO újabb tárgyalási fordulója, az ENSZ reformja folyamatos diplomáciai munka tárgya, az EU napirendjén mind több reformjavaslat szerepel stb. Mindez a globális és regionális intézményi szerkezetek változása felé mutat, a multilateralizmus és regionalizmus az átalakulás fázisába jutott. Ugyanakkor az intézmények változásai befolyásolják az egész nemzetközi rendszer alakulását, s a mostani, átmeneti fázisban relatív instabilitását és hatékonyságának, kiszámíthatóságának csökkenését vonják maguk után.

Így a világrend és a nemzetközi rendszer átalakulása elég nehézkesen halad. Ennek egyik fő következménye, hogy növekszik az informális, kifejezetten politikai jellegű formációk és mechanizmusok száma és jelentősége abban, hogy a világkormányzás teljesíthesse funkcióit. Ebben a helyzetben az egyik legellentmondásosabb tartalmi változás az, hogy a hagyományos szabályalkotó hatalmak már nem képesek egyedül meghatározni a világkormányzás alakulását, viszont jelentős erőfeszítéseket tesznek azért, hogy a felemelkedő új erőcentrumok csak korlátozottan befolyásolhassák a szabályalkotást és a szabályok érvényesítésének, megtartásának mechanizmusait. Az új hatalmak viszont értelemszerűen arra töreksenek, hogy növekvő reális súlyukat konkrét szabályformáló befolyássá alakítsák.

Kína emancipációja és szerepe a világkormányzásban

Kína globális jelentőségének megnövekedése a Nagy Recesszió alatt és után vált nyilvánvalóvá és elismertté. A válság idején a kínai gazdaság- és pénzpolitika kulcsszerepet játszott a válság negatív globális hatásainak mérséklésében. A hagyományos gazdasági hatalmak – az USA, az EU és Japán – kormányzatai és a globális pénzügyi szervezetek – főként az IMF – gyakorlatilag állandó konzultációban álltak a kínai kormánnyal. A világválság formálisan deklarált végén, 2010-ben Kína nominálisan számított nemzeti összterméke megelőzte Japánét, s ezzel vitathatatlanul a világ második legnagyobb nemzetgazdasága lett.¹² Kína mind aktívabb lett a nemzetközi gazdasági, befektetési, fejlesztési szférában, a globális és regionális politikában, s a haderőfejlesztés terén is nagy előrelépéseket tett. Mindez azt mutatta, hogy a válsaggal lezárult Kína globális emancipációja, s ma már senki nem vitatja, hogy a világ egyik legfontosabb országa, Kelet-Ázsia vezető hatalma, és gazdasági, politikai és katonai téren is a nagyhatalmak klubjának egyik egyenjogú tagja.

Ugyanakkor Kína globális tényezőként is kettős, ellentmondásos jelenséggént működik, hiszen az ország maga is ilyen jellegű: mind fejlettségét, gazdaságát, belső helyzetét, mind a világrendben, a nemzetközi rendszerben és a globális kormányzásban betöltött szerepét alapvető kettősségek és ellentmondások jellemzik. Miközben a világ egyik legnagyobb nemzetgazdasága, a fejlettségi mutatók tekintetében elmarad a fejlett országoktól. Jelentős és gyors mennyiségi fejlődése, impresszív abszolút gazdasági és társadalmi mutatói ellenére alacsony szinten van a nemzetközi értékláncokon és a minőségi mutatókban. Egyszerre hatalmas és fejlődő jellegű gazdaság, sajátos piacgazdasági jellemzőkkel, amelyekben az állam kiemelkedő szerepet visz a piac alakításában. A globalizmus eddigi szabályainak

¹² 2015-ben a kínai GDP vásárlóerő-paritáson (PPP) számítva megelőzte az USA GDP-jét is, és ezzel ebben az összevetésben a legnagyobb nemzetgazdasággá vált, de nominális valutaárfolyamon számolva mindmáig elmarad az USA-étól.

egyik haszonélvezőjeként érdekelt lényegük megőrzésében, az áruk, a tőke, a technológiák, a szolgáltatások szabad áramlásában, viszont azokat kiegyensúlyozottabbakká kívánja tenni. Jelentős tőkeimportőr és nagy tőkeexportőr is, így a tőkemozgás és a pénzügyi folyamatok szabályozásában is kettős érdekei vannak.

A geopolitikai és stratégiai viszonyokban is kettős Kína helyzete. Miközben a Biztonsági Tanács állandó tagjaként és elismert nukleáris hatalomként a formális nagyhatalmak klubjának tagja, s egyre nagyobb geopolitikai befolyásra tesz szert a világ számos térségében Délkelet-Ázsiától Afrikáig, a fejlődő országok egyik vezető érdekképviselőjének szerepét vindikálja magának, ami szűkíti klasszikus nagyhatalmi erőfellépésének eszközrendszerét. Katonai ereje folyamatosan nő, mára a második legerősebb hatalommá vált a hagyományos hadviselés terén, de el szeretne kerülni egy gazdaságilag túlságosan megterhelő fegyverkezési versenybe sodródást az USA-val. Növekvő szerepet játszik az ENSZ-ben, a BT állandó tagjai között a legnagyobb részvételt mutatja a nemzetközi békefenntartásban, viszont az aktív béketeremtéshez továbbra is negatívan áll, abszolutizálja a szuverenitást, és ellenzi az értékrendi alapú beavatkozások, rezsimváltások politikáját. Az ideológiai szférában mindinkább előtérbe állítja saját értékrendjét, tartózkodik az úgynevezett liberális világrend változatlan fenntartása melletti elköteleződéstől, de nem is kérdőjelezi meg annak legalapvetőbb normáit.

A világkormányzás befolyásolásában Kína erőssége a globális gazdaságkormányzásra koncentrálódik. Az ebben vállalt szerepe alapozza meg a politikai és biztonsági rendszer működésére gyakorolt hatását. Jellemző, hogy Kína egyik kezdeményezője volt a feltörekvő gazdasági nagyhatalmakat tömörítő BRICS-csoportosulás 2006–2010 közötti megformálásának, majd a válságot követő továbbfejlődésének.¹³ A BIRCS együttes GDP-je vásárlóerő-paritáson mára utolérte a G7-csoport teljesítményét, és nominálisan is összemérhető nagyságrendű. Az utóbbi években a BRICS saját fejlesztési bankot, pénzügyi válságkezelő struktúrát hozott létre, s fokozatosan kiszélesítette párbeszédét az afrikai, latin-amerikai és ázsiai fejlődő országokkal és azok regionális gazdasági-kereskedelmi szervezeteivel.¹⁴ Ezzel formai és működési tekintetben a BRICS a G7-hez hasonló, bizonyos tartalmi aspektusokban pedig azon is túlmutató erőközpont szerepét öltötte. Jelentőségére jellemző, hogy a G20 globális gazdaságkormányzást meghatározó politikai döntéseinek előkészítése ma már két kisebb informális csoport, a G7 és a BRICS konzultációin múlik. Így a BRICS megjelenése és fejlődése – legalábbis a gazdasági világkormányzás terén – nemcsak Kína, hanem a legfontosabb új gazdasági hatalmak emancipációját is reprezentálja.

Kína világkormányzást átalakító igyekezetének a BRICS és annak pénzügyi intézményei voltak és maradtak a fő fórumai, de hasonló szerephez jutott a kínai kezdeményezésű Ázsiai Infrastrukturális Befektetési Bank (AIIB) is, amely 2016-ban kezdte meg működését, s 86 tagországgal és 100 Mrd USD-s alaptőkéjével egyből jelentős tényezővé vált a nemzetközi fejlesztési bankok között. E pénzügyi struktúrák világkormányzási jelentősége abban áll, hogy alternatívát jelentenek a hagyományos gazdasági hatalmak által dominált és saját értékrendjük, érdekeik szerint működtetett globális és regionális pénzügyi intézményekkel (például IMF,

¹³ A BRICS Braziliát, Oroszországot, Indiát, Kínát és Dél-Afrikát fogja össze, s főként a világgazdaság szabályrendszerének alakítására és működésére gyakorol hatást. Laza, formális szerződéses alap nélküli, politikai akaraton nyugvó, konszenzusos működésű csoportosulás, s ezzel a globális kormányzás informális tényezői közé sorolható.

¹⁴ A BRICS Fejlesztési Bank (BDB), a BRICS Válsághelyzeti Tartalék Megegyezés (CRA), az évenkénti BRICS-csúcstalálkozókra meghívott vendég országok köre stb.

Világbank, Ázsiai Fejlesztési Bank) szemben. Valójában Kína részéről ez egy alternatív világ-gazdasági szerkezet kiépítésével fenyegető fellépés, amellyel egyrészt számottevő befolyásbővítést hajt végre, másrészt nyomást gyakorol a meglévő intézményrendszerre és meghatározó tényezőire annak érdekében, hogy felgyorsuljon azok átalakulása az új erőviszonyok szerint.

Bár az egyértelmű összefüggést nem lehet bizonyítani, minimum érdekes, hogy az IMF kvótareformjáról, Kína – és más feltörekvő gazdaságok – kvótájának jelentős megemeléséről a hagyományos pénzügyi hatalmak kvótáinak rovására 2010-ben meghozott döntés csak 2015 végén, a BRICS új pénzügyi intézményeinek és az AIIB-nek a létrejötte után lépett hatályba, mivel addig húzódott el a döntés ratifikációja az USA-ban. Ugyanez a sokéves késés jellemezte az IMF különleges lehívási jog (SDR) alapjául szolgáló valutakosár-reformját, amelybe a kínai *yuan* felvételére csak 2016 őszén került sor.¹⁵ A Kína elégedetlenségét kiváltó késlekedésre annak ellenére került sor, hogy a Nagy Recesszió idején az ország kiemelkedő szerepet játszott az amerikai és európai gazdaság pénzügyi problémáinak kezelésében, s nyilvánvaló ígéreteknek kapott jelentős pénzügyi ereje elismerésére a globális intézményekben. Nem véletlen, hogy Kína éveken át keményen fellépett az ígéretek betartásáért a világkormányzás informális struktúráiban, főként a G20 fórumain.

Az SDR valutakosarának reformja nemcsak a globális intézményrendszer átalakulása tekintetében tanulságos, hanem mutatja a világrend hagyományos szabályrendszerének változási tendenciáit is. Szabály, hogy a valutakosárba csak a Bretton Woods-i követelményeknek maradéktalanul megfelelő, azaz teljesen konvertibilis nemzeti valuták kerülhetnek be. E szabály „találékony értelmezésére” volt szükség ahhoz, hogy a ma sem minden tekintetben teljesen konvertibilis kínai valuta bekerülhessen a kosárba. Így ez a példa is megmutatja, hogy a világkormányzás átalakulása – amelynek fő mozgatói az informális globális fórumokon születő, jórészt politikai jellegű döntések – nemcsak a nemzetközi intézményrendszerre, hanem magára a világrend szabályozási tartalmára is kiterjed. A feltörekvő hatalmak között a legerősebb ráhatással e téren ma Kína rendelkezik.

Így látható, hogy Kína egyelőre nem kíván egy komplett alternatív nemzetközi intézményrendszert kiépíteni – ami már most is fundamentális stratégiai kihívást jelentene a létező intézményrendszer egészének –, hanem a számára legfontosabb szférákban alapít új intézményeket, s azokat élesen nem állítja szembe a meglévő rendszer egészével. Ez is mutatja, hogy az alternatív intézmények létrehozása ma inkább erősen taktikai vonatkozású eszköz a meglévő intézmények és szabályrendszerek Kína számára kedvezőbbé formálását hátráltató erőfeszítésekkel szemben a hagyományos hatalmi tényezők részéről. Ugyanakkor e taktikai elem potenciálisan magában hordozza annak lehetőségét is, hogy a hagyományos hatalmak folytatódó ellenállása esetén a fent említett stratégiai szintű kínai kihívássá váljon, azaz egy komplett alternatív intézmény- és szabályrendszer kiépítésének kísérletévé fejlődjön.

¹⁵ International Monetary Fund 2016; International Monetary Fund 2015.

A megújult kínai külpolitika és a posztmodern világkormányzás fejlődése

A világkormányzás átalakításának elkerülhetetlensége mára általánosan elismertté vált.¹⁶ A globális gazdaságkormányzás terén kialakultak az átalakítás fő tendenciái is, míg a politikai és biztonsági architektúrát illetően sokkal szűkebb a nemzetközi egyetértés. A világrend, a nemzetközi rendszer, a globális kormányzás minden elemét illetően nemzetközi küzdelem alakult ki, mivel nyilvánvaló, hogy a mostani transzformációs folyamatok kimene-tele fogja meghatározni az egyes hatalmak, országok és csoportosulásaik, illetve a nemzetközi viszonyok más, nem kormányzati szereplői mozgásterét, helyét és befolyását a következő évtizedekre. Ebben a közegben a gyorsan felemelkedő és globális tényezővé váló Kína magatartása minden korábbinál fontosabbá válik.

A Nagy Recesszió után a kínai külpolitikában, a globális kormányzáshoz való kínai viszonyban jelentős változások következtek be. A 2012-ben hatalomra került új kínai vezetés – élén Xi Jinping (Hszi Csin-ping) pártfőtitkárral – megkezdte a kínai külpolitika premisszáinak, stratégiájának és doktrínájának újrafogalmazását. 2014-ben ez szisztematizált, koherens formát öltött, amely világos továbblépést jelentett a korábbi, visszahúzódó, konfliktuskerülő magatartásnál. Megcélozta a nemzeti nagyság teljes helyreállítását, Kína megkerülhetetlen globális hatalmi szerepének teljes elismertetését és befolyásának határozott, öntudatos érvényesítését, akár bizonyos érdekütközések, értékkonfliktusok nyílt felvállalásával is.¹⁷

A megújuló kínai külpolitika gyakorlati stratégiája is egyre világosabb formát öltött a 2010-es évek elején. A gazdasági világkormányzás tekintetében a legfontosabb a 2013-ban meghirdetett, majd 2015-re kibontakozó Egy Övezet, Egy Út Kezdeményezés (hivatalos angol elnevezésével: The Belt and Road Initiative, BRI) lett, amely koncepciózus formában veti fel az afro-eurázsiai nagytérség gazdasági újraszervezését, ennek minden geopolitikai és stratégiai következményével együtt.¹⁸ Természetesen ez az átszervezés a kezdeményező Kína érdekeinek érvényesítését is szolgálja. A biztonságpolitikai, stratégiai és geopolitikai szférában kontextusba került az új típusú nagyhatalmi viszonyok kiépítésének szándéka, a multipolaritás erősítése, a multilateralizmus és regionalizmus elősegítése, a világrend és a nemzetközi rendszer demokratizálásának, azaz a gyengébb országok érdekérvényesítő lehetőségeinek szorgalmazása, valamint Kína szuverenitásának, alapvetőnek tételezett nemzeti és biztonsági érdekeinek (*core interests*) határozott megvédése és az ehhez szükséges katonai képességek kifejlesztése.¹⁹

Miközben továbbra is visszafogottabban és óvatosabban lépett fel a világkormányzás politikai szférájában, Kína a globális gazdaságkormányzás terén különösen nagy aktivitást mutatott. Egyszerre lépett fel a nyitott világ gazdaság védelmében, és szorgalmazta a globalizmus új szakaszának megfelelő világrendi-szabályozási és nemzetközi intézményi korrekciókat, s ezeket a gazdaságkormányzás informális csatornáin keresztül is erősítette, gyakorlatilag meghirdetve a „Globalizáció 2.0” kialakításának szükségességét.²⁰

¹⁶ CLINTON 2011; FERCHEN 2018; *Geo-economics: Seven Challenges to Globalization* 2015; HE 2017; HUANG 2017; KISSINGER 2015; KUSAI 2016; MUGGAH–TIBERGHIE 2018; RUDD 2017; RUDD 2018a; YAN 2018.

¹⁷ Xi Eyes More Enabling Int'l Environment for China's Peaceful Development 2014; Xi 2017a, 277–406.

¹⁸ Xi 2017a, 150., 355., 357–358.; HAENLE 2017; KUSAI 2017b; RUDD 2018a.

¹⁹ Xi 2017a, 243–320., 363–397.; KUSAI 2016.

²⁰ Xi 2017b.

A kínai külpolitika átfogó megújítása és – ennek részeként – a világkormányzáshoz való kínai hozzáállás átalakulása nem egyszeri aktusként jelentkezik, hanem egy folyamatot alkot, amely 2017 őszén, a KKP 19. kongresszusán és 2018 tavaszán, a kínai parlament (ONGY) új ciklusának kezdetén jutott el határozott fordulópontjához. Kínában ekkor iktatták a kormány-párt és az ország politikájának sarkalatos tézisei közé a „Xi Jinping-i gondolatot a kínai típusú szocializmus új korszakára”. E koherens politikai koncepció – az ország fejlődésének közép- és hosszú távú stratégiája mellett és annak integráns részeként – szisztematizáltan fogalmazza meg a kínai külpolitika átfogó stratégiáját, s ezen belül a világkormányzáshoz való viszonyát.²¹ A kínai külpolitikát „kínai sajátosságokkal rendelkező nagyhatalmi diplomáciaként” jellemzi, és különösen hangsúlyozza Kína felelős részvételét a globális kormányzás reformjában.²²

Megnövekedett önbizalmával Kína a világkormányzás alapvető megreformálását nyilvánítja szükségesnek, és – főként az önállóságukat megőrizni kívánó fejlődő országoknak – mintaként ajánlja a kínai fejlődési megközelítést, az önálló útválasztás példáját.²³ Ezzel a kínai külpolitika nem egyszerűen a globalizáció új szakaszba lépéséhez köti a világrend, a nemzetközi rendszer és a globális kormányzás megreformálásának szükségességét, hanem összekapcsolja azt az országok gazdasági, társadalmi, ideológiai és politikai berendezkedésének kérdésével is. Így – amit az 1970-es évek óta kifejezetten került – újranyitja a világrend legérzékenyebb, értékrendi kérdései fölötti politikai vitát és küzdelmet.²⁴

Ebben a kontextusban a „Xi Jinping-i gondolatba” szisztematikusan integrált új kínai nemzetközi stratégia önálló, független, nemzeti nagyhatalmi külpolitikát jelent. Egyben alternatívának is tételezi magát és törekvéseit a hagyományos nagyhatalmakkal és az általuk létrehozott és dominált világrenddel és világkormányzással szemben.

A pártkongresszus óta a kínai külpolitika következetesen érvényesíti a nagyhatalmi felemelkedés folytatására és a világkormányzás megreformálására vett irányt, s a gyakorlati tevékenység konkrét követelményeit is ennek megfelelően dolgozza ki, amelynek kiemelkedő lépése volt a 2018 júniusában megtartott országos külkapcsolati munkaértekezlet.²⁵ Ugyanezt tükrözik Kína konkrét fellépései, gyakorlati javaslatai a különböző nemzetközi fórumokon.²⁶

A világkormányzás kihívásai, perspektívái és Kína

A mostani átmeneti korszakot nemcsak a globalizmus új gazdasági folyamatai, hanem a világszerte tapasztalható társadalmi, értékrendi és politikai változások, válságjelenségek is jellemzik. Mindez óhatatlanul a nemzetközi erőviszonyok gyorsuló változását hozza magával, ami napirendre tűzi a világrend, a nemzetközi rendszer és a globális kormányzás egész összefüggő struktúrájának elkerülhetetlen korrekcióját.

Az utóbbi néhány évben erre többféle koncepció, elképzelés született. Ezek egyike a 2017 előtti amerikai–európai megközelítés volt, amely a globalizmus szabályainak, kereteinek további piacosításával, a szabad kereskedelem és tőkeáramlás még szélesebbre nyitásával,

²¹ Xi 2017c, 17., 20–22., 30–31., 47–54.

²² Xi 2017c, 17., 54.

²³ Xi 2017c, 9.

²⁴ RUDD 2018a.

²⁵ Information Office of the State Council Of the People's Republic of China 2018; RUDD 2018a.

²⁶ Xi 2018.

a regionális integrációk fejlesztésével, a meglévő biztonsági és politikai világrend és nemzetközi rendszer megerősítésével, a liberális értékrend további nemzetközi terjesztésével igyekezett megújítani a globális viszonyokat.²⁷ A súlyos belső válsággal küzdő Európai Unió lényegében ma is ezt a koncepciót követi, de mozgástere és valós kapacitása jelenleg olyan szűk és korlátozott, hogy szándékainak reális jelentősége igen szerény.

A 2017 januárjában hatalomra került Trump-adminisztráció alapállása a globális kormányzás kérdéseiben jelentősen különbözik elődjétől. A felszínen ezt sokan gazdasági protekcionizmusnak és politikai izolacionizmusnak érzékelik.²⁸ Ennél sokkal valószínűbb azonban, hogy az új amerikai külpolitika mögött az USA világgazdasági, világrendi, nemzetközi rendszerbeli és világkormányzási dominanciája teljes visszaszerzésének és megerősítésének szándéka áll csakúgy, mint az Obama-kormányzat idején. A különbség elsősorban a módszerekben van: most nem a multilaterális szabály- és intézményrendszer keretein belül, azok amerikai érdekek szerinti formálásával kívánják ezt elérni, hanem bilaterális eszközökkel, egyenként szándékoznak a vetélytársaikra és szövetséges partnereikre kényszeríteni az amerikai érdekeket, hiszen az USA jelenleg egyenként minden partnerénél erősebb, s így abban reménykedhet, hogy egyenként nagyobb engedmények érhetők el más országok részéről, mint a multilaterális fórumokon. A mai amerikai koncepció tehát olyan választ kíván adni a világkormányzás előtt álló kihívásokra, amely nem annak jelentős reformjára és további fejlesztésére törekszik, hanem a meglévő szerkezet amerikai dominanciájának kiteljesítésére.

Mint a fentiekből látszott, Kína más tartalommal és módon kívánja megvalósítani a világkormányzás reformját. Feltörekvő, a hagyományos domináns hatalmaktól eltérő berendezkedésű és értékrendű, egyfajta kettős, egyszerre nagyhatalmi és fejlődő identitással és érdekekkel rendelkező szereplőként Kína szükségképpen a világrend, a nemzetközi rendszer és a globális kormányzás saját további felemelkedését is szolgáló átalakítása mellett köteleződik el. Ehhez keresi és szervezi partnereit – főként más feltörekvő hatalmakat –, működteti a kezdeményezésére és részvételével létrejött regionális és globális gazdasági, pénzügyi, biztonságpolitikai és más szervezeteket, struktúrákat és fórumokat. Természetesen eközben igyekszik a fejlődő országok fő nagyhatalmi támogatójaként és érdekeik elősegítőjeként fellépni. Kína a nyugati hatalmak által régóta szorgalmazott felelős nagyhatalmi viselkedést tehát nem a létező, a nyugati hatalmak által korábban megalkotott világrend megerősítőjeként, hanem annak átalakításában, a nemzetközi norma- és szabályalkotásban, illetve a normák betartatásában önállóan részt vevő, független, alternatív berendezkedést és értékrendet képviselő nagyhatalomként kívánja gyakorolni.

Más globális és regionális hatalmak, nagy és kis országok, hatalmi tényezők is szükségesnek tartják a globális kormányzás átalakítását. Gazdasági, politikai kapacitásaik azonban ma még jelentősen elmaradnak mind a vezető hagyományos hatalmakétól, mind Kínáétól. Ezért folyamatosan manőverezni kényszerülnek a globális kormányzás alakítását és működtetését érintő kérdésekben.

A mára kialakult helyzet ezért azt a perspektívát vetíti előre, hogy a világrend, a nemzetközi rendszer és világkormányzás transzformációja hosszú és feszültségekkel, ellentmondásokkal terhelt folyamat, sőt nemzetközi politikai és diplomáciai – remélhetően nem fegyveres – küzdelem lesz. Várhatóan két meghatározó erőcentrum és közvetlen partnereik,

²⁷ CLINTON 2011; Obama White House 2016.

²⁸ RUDD 2018a.

illetve a körük szerveződő csoportosulások fogják alakítani a belátható jövő világrendjét, nemzetközi rendszerét és világkormányzását. E két meghatározó erőcentrumnak jelenleg az USA és Kína mutatkozik, s eltérő, részben kifejezetten ellentmondó koncepciójuk és politikájuk számos vitát, ütközést és konfrontációt vetít előre.

Következtetések

A globális hatalommá vált Kína a posztmodern világrend, nemzetközi rendszer és globális kormányzás egyik legfontosabb, meghatározó súlyú szereplője. Elképesztő gyorsasággal nemzetközi felemelkedése során a hidegháború utáni világrend és világkormányzás jelentős haszonélvezője volt, ezért érdekelt abban, hogy számos elemük, jellemzőjük továbbra is fennmaradjon.

Ugyanakkor Kína további felemelkedésében ma már jelentős gátat, hátráltató tényezőt is jelent az, hogy a modern világrend számottevően preferálja a megalkotásában kiemelt szerepet játszó hatalmak – mindenekelőtt az USA – érdekeit, gazdasági, társadalmi, politikai modelljük és értékrendjük terjesztését. Természetes, hogy az eltérő berendezkedésű, értékrendű, önálló nagyhatalmi érdekekkel rendelkező Kína – amely mára nyíltan felvállalta az alternatív, globális, szabályalkotó nagyhatalmi külpolitika útját – a világrend és a globális kormányzás minőségi, rendszerszintű működési átalakításában, korrekciójában és posztmodern szintre emelésében érdekelt, s ezt multilaterális külpolitikája homlokterébe is állítja.

A következő években a világkormányzás elkerülhetetlenül súlyos globális gazdasági, társadalmi, szociális, környezetvédelmi, biztonsági, politikai, etnikai, értékrendi és más kihívásokkal és válságokkal fog találkozni, amelyeket csak akkor tud kezelni, ha alkalmazkodik a posztmodern kor követelményeihez. Ha ez nem következik be, akkor a nemzetközi rendszer olyan összeomlásával kellhet számolni, amilyen az I. és a II. világháború előtt az akkori világrendet szétrombolta. Ezért minden országnak – így Magyarországnak is – érdeke, hogy a globális kormányzás valóban átlépjen a posztmodern minőségbe.

Mivel a világrend egyik legfontosabb alakítója – szövetségeseink és integrációs struktúráink, az USA és az EU mellett – Kína, magyar szempontból indokolt, hogy az eddiginél jóval nagyobb figyelemmel kísérjük a világkormányzás átalakítására törekvő Kína külpolitikáját.

Felhasznált irodalom

- CLINTON, Hillary (2011): America's Pacific Century. *Foreign Policy*, 2011. 10. 11. Elérhető: www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas-pacific-century
- FERCHEN, Matt (2018): China, Economic Development, and Global Security: Bridging the Gaps. *Carnegie-Tsinghua Center for Foreign Policy*, 2016. 12. 09. Elérhető: <http://carnegietsinghua.org/2016/12/09/china-economic-development-and-global-security-bridging-gaps-pub-66397>
- Geo-economics: Seven Challenges to Globalization* (2015). World Economic Forum. Elérhető: www3.weforum.org/docs/WEF_Geo-economics_7_Challenges_Globalization_2015_report.pdf
- HAENLE, Paul (2017): Xi's Vision for China's Belt and Road Initiative. *Carnegie-Tsinghua Center for Foreign Policy*, 2017. 05. 09. Elérhető: <http://carnegietsinghua.org/2017/05/09/xi-s-vision-for-china-s-belt-and-road-initiative-pub-69890>

- HE Yafei (2017): China's New Role in Global Governance: Shaping the Emerging World Order. *China Quarterly of International Strategic Studies*, Vol. 3, No. 3. 341–355. DOI: <https://doi.org/10.1142/S2377740017500221>
- HORVÁTH I. Mihály (2009): Az emberi jogok helyzete a kínai Népköztársaságban. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások. A változó Kína – I. Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 184–205.
- HUANG Yukon (2017): *Cracking the China Conundrum*. New York (US-NY), Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190630034.003.0010>
- Xi Urges Breaking New Ground in Major Country Diplomacy with Chinese Characteristics (2018). *The SCIO of the PRC*, 2018. 06. 25. Elérhető: http://english.scio.gov.cn/topnews/2018-06/25/content_53360648.htm
- International Monetary Fund (2015): *Review of the Special Drawing Rights (SDR) Currency Basket*. (Fact Sheet. Nov. 30, 2015.) Elérhető: www.imf.org/external/np/exr/facts/sdrcb.htm és www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/14/51/Special-Drawing-Right-SDR
- International Monetary Fund (2016): *Historic Quota and Governance Reforms Become Effective*. (Press Release No. 16/25.) Elérhető: www.imf.org/external/np/sec/pr/2016/pr1625a.htm
- JUHÁSZ Ottó (2008): Kína mint együttműködő partner. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások. Kína: Realitás és esély*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 7–18.
- KISSINGER, Henry (2014): *Kínáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- KISSINGER, Henry (2015): *Világrend*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- KRUGMAN, Paul (2016): When China Stumbles. *The New York Times*. 2016. 01. 08. Elérhető: www.nytimes.com/2016/01/08/opinion/when-china-stumbles.html
- KUSAI Sándor Zoltán (2014): *A kínai külpolitika prioritásainak legújabb módosulásai*. (Előadás: PPKE PEACH, Kínai álom, kínai valóság konferencia 2014.) Elérhető: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/447809/file/kinaialom_kusai.pdf
- KUSAI Sándor Zoltán (2016): 70. évfordulás megemlékezések Pekingben – stratégiai, geopolitikai üzenetek a mának. In SALÁT Gergely – SZILÁGYI Zsolt szerk.: *Traumák és tanulságok. A II. világháború öröksége a Távol-Keleten*. Budapest, Typotex. 112–137.
- KUSAI Sándor Zoltán (2017a): A New Look at Some Lessons of and Prospects for the 16 + 1 Cooperation. In CHEN Xin ed.: *How Hungary Perceives the Belt and Road Initiative and China-CEEC Cooperation*. Beijing, China Social Science Press. 39–54.
- KUSAI Sándor Zoltán (2017b): *Some Lessons, Prospects and International Aspects of the CEEC–China Cooperation and the Belt & Road Initiative*. Budapest, China-CEE Institute. (Working Paper 2017/13.) Elérhető: https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2018/02/Work_paper-201713.pdf
- KUSAI Sándor Zoltán (2017c): *Kína megújuló külpolitikájának néhány aspektusa közép-európai szemmel*. (Előadás: PPKE PEACH, Veszélyes vizeken konferencia 2017.) Elérhető: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/447809/file/2017_veszelyes_vizeken/Kusai_Sándor_Kína_megújuló_külpolitikájának_néhány_aspektusa_közép-európai_szemmel.pdf
- MUGGAH, Robert – TIBERGHIE, Yves (2018): 5 Facts You Need to Understand the New Global Order. *World Economic Forum*, 2018. 01. 30. Elérhető: www.weforum.org/agenda/2018/01/five-facts-you-need-to-understand-the-new-global-order
- RUDD, Kevin (2017): When China Leads. *Project Syndicate*, 2017. 10. 27. Elérhető: www.project-syndicate.org/onpoint/when-china-leads-by-kevin-rudd-2017-10

- RUDD, Kevin (2018a): *Xi Jinping's China, Trump's America and the Future of Australia-China Relations*. (Előadás a La Trobe Egyetemen, 2018. 02. 12.) Elérhető: <http://kevinrudd.com/blog/2018/02/12/kevin-rudd-speaks-to-the-la-trobe-university-china-studies-research-centre>
- RUDD, Kevin (2018b): *Understanding China's Rise under Xi Jinping*. (Előadás a West Point Katonai Akadémián, 2018. 03. 05.) Elérhető: <http://kevinrudd.com/blog/2018/03/05/kevin-rudd-speaks-to-the-us-military-academy-west-point-understanding-chinas-rise-under-xi-jinping>
- RUDD, Kevin (2018c): Xi Jinping's Vision for Global Governance. *Project Syndicate*, 2018. 07. 11. Elérhető: www.project-syndicate.org/commentary/xi-jinping-has-a-coherent-global-vision-by-kevin-rudd-2018-07
- SALÁT Gergely – SZILÁGYI Zsolt szerk. (2015): *Kínai álom – kínai valóság*. Budapest, Typotex–PANTA.
- SHAMBAUGH, David L. (2016a): *China's Future*. Cambridge, Polity Press.
- SHAMBAUGH, David L. (2016b): *Chinese Politics in 2016*. (Előadás a George Washington Universityn, 2016. 05. 25.) Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=DqYtCjJWHxM>
- TÁLAS Barna (2008): Kína főbb stratégiai céljai 2020-ig. In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások. Kína: Realitás és esély*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 19–25.
- TÁLAS Barna (2011): Mi a kínai modell? In INOTAI András – JUHÁSZ Ottó szerk.: *Stratégiai kutatások 2009–2010. I. kötet. Kína belső viszonyai*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet – Miniszterelnöki Hivatal. 297–332.
- White House Office of the Press Secretary (2016): *Statement by the President on the Signing of the Trans-Pacific Partnership*. Elérhető: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/02/03/statement-president-signing-trans-pacific-partnership>
- Xi Eyes More Enabling Int'l Environment for China's Peaceful Development (2014). *People's Daily Online*, 2014. 11. 30. Elérhető: <http://en.people.cn/n/2014/1130/c90883-8815967.html>
- XI Jinping (2017a): *Kína kormányzásáról*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- XI Jinping (2017b): Speech at the Opening Plenary of World Economic Forum, Davos. *World Economic Forum*, 2017. 01. 17. Elérhető: www.weforum.org/agenda/2017/01/full-text-of-xi-jinping-keynote-at-the-world-economic-forum
- XI Jinping (2017c): *Secure a Decisive Victory in Building a Moderately Prosperous Society in All Respects and Strive for the Great Success of Socialism with Chinese Characteristics for a New Era*. (Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China, 2017. 10. 18.) Elérhető: www.xinhuanet.com/english/download/Xi_Jinping's_report_at_19th_CPC_National_Congress.pdf
- XI Jinping (2018): Keeping Abreast of the Trend of the Times to Achieve Common Development. (Speech at BRICS Business Forum in South Africa.) *Xinhua News Agency*, 2018. 07. 26. Elérhető: www.xinhuanet.com/english/2018-07/26/c_129920686.htm
- YAN Xuetong (2018): Chinese Values vs. Liberalism: What Ideology Will Shape the International Normative Order? *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 11, No. 1. 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjip/poy001>